

مسأله حجاب در جمهوری اسلامی ایران

(بررسی حقوقی - جامعه‌شناختی)

دکتر علی غلامی

عضو هیات علمی دانشگاه امام صادق (ع)

www.ketab.ir

انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)
تهران: بزرگراه شهید چمران،
پل مدیریت
تلفکس: ۸۸۲۷۰۱۴۲
صندوق پستی: ۱۵۹-۱۴۶۵۵
E-mail: isa.press@yahoo.com
فرهنگستان اینترنتی:
www.ketabesadiq.ir

دانشگاه امام صادق (ع)

مسأله حجاب در جمهوری اسلامی ایران (بررسی حقوقی - جامعه‌شناختی) ■ تألیف: دکتر علی غلامی
ناشر: دانشگاه امام صادق (ع) ■ نام مستعار: رضا دیبا ■ چاپ اول: ۱۳۹۱ ■ قیمت: ۱۲۰۰۰ ریال
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه ■ چاپ و صحافی: زلال کوثر ■ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۲۶۷-۲
همه حقوق محفوظ و معلق می‌باشد.

سرشناسه: غلامی، علی، ۱۳۵۵ - مراد
عنوان و نام پدیدآور: مسأله حجاب در جمهوری اسلامی ایران (بررسی حقوقی - جامعه‌شناختی)
/ علی غلامی.
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری: ۳۰۲ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۲۶۷-۲
وضعیت فهرست نویسی: فیا
موضوع: حجاب اسلامی -- ایران -- جنبه‌های جامعه‌شناختی
موضوع: حجاب اسلامی -- ایران -- جنبه‌های حقوقی
موضوع: اثر به معروف و نهی از منکر
شماره افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)
ردیفی کنگره: ۱۳۹۱ / ۱۷۲۲ / BP
رده بندی دیویی: ۳۹۷/۴۳۶۱
شماره کاتالوژی ملی: ۳۹۸۰۸۱۴

امام خمینی در دیدار با طلاب در روضه شریف، بخارود، مرداد ۱۳۹۱

«خودتان را مجهز کنید، مسلح به سلاح معرفت و استدلال کنید، بعد به این کانون‌های فرهنگی - هنری بروید و پذیرای جوان‌ها باشید. با روی خوش هم پذیرا باشید؛ با سماحت، با مدارا؛ فرمود: «و سنّه من نبیّه» که ظاهراً عبارت است از «مداراه الناس»؛ مدارا کنید؛ ممکن است ظاهر زنده‌ای داشته باشد؛ داشته باشد.

بعضی از همین‌هایی که در استقبال امروز بودند و شما هم جناب آقای مهمان‌نواز، هم بقیه آقایان، الان در این تریبون از آنها تعریف کنید، خاتم‌هایی بودند که در عرف معمولی به آنها می‌گویند «خانم بدحجاب»؛ اشک هم از چشمش دارد می‌ریزد؛ حالا چه کار کنیم؟ ردش کنیم؟ مصلحت است؟ حق است؟ نه، دل متعلق به این جبهه است؛ جان، دلباخته به این اهداف و آرمان‌هاست.

او یک نقصی دارد. مگر من نقص ندارم؟ نقص او ظاهر است، نقص‌های این حقیر باطن است؛ نمی‌بینند. «گفتا شیخا هر آنچه گوئی هستم / آیا تو چنان که می‌نمایی هستی؟» ما هم یک نقص داریم، او هم یک نقص دارد؛ با این نگاه و با این روحیه برخورد کنید؛ البته انسان نهی از منکر هم می‌کند؛ نهی از منکر با زبان خوش، نه با ایجاد نفرت. بنابراین با قشر دانشجو ارتباط پیدا کنید.»

فهرست مطالب

۱۹	..... سخن ناشر
۲۱	..... مقدمه
۲۵	..... فصل ۱. جایگاه و مبانی حجاب و پوشش
۲۶	..... ۱. مفردات موضوع و ارتباط آنها با یکدیگر
۲۶	..... ۱-۱. مفردات موضوع
۲۷	..... ۱-۱-۱. مفهوم حجاب
۲۸	..... ۱-۱-۲. مفهوم عفاف
۲۹	..... ۱-۲. رابطه حجاب و عفاف
۲۹	..... ۱-۲-۱. حجاب یا پوشش
۳۱	..... اول: قول وجوب پوشاندن وجه و کفین
۳۲	..... دوم: قول جواز پوشاندن وجه و کفین
۳۵	..... ۱-۲-۲. نگاه کردن
۳۵	..... ۱-۲-۳. راه رفتن
۳۶	..... ۱-۲-۴. حرف زدن
۳۶	..... ۱-۲-۵. آرایش کردن
۳۸	..... اول: استثناء ناظر به محارم
۴۰	..... دوم: استثناء ناظر به زن
۴۲	..... ۲. حجاب در ادیان، آیین‌ها و ملل
۴۲	..... ۲-۱. حجاب در ادیان الهی و آیین‌های بشری

- ۴۲..... ۲-۱-۱. حجاب در آموزه‌های ادیان الهی.....
- ۴۲..... ۲-۱-۱-۱. دین یهود.....
- ۴۵..... ۲-۱-۱-۲. دین مسیحیت.....
- ۴۷..... ۲-۱-۱-۳. دین اسلام.....
- ۴۹..... ۲-۱-۲. حجاب در آموزه‌های آیین‌های بشری.....
- ۴۹..... ۲-۱-۲-۱. آیین زرتشت.....
- ۵۰..... ۲-۱-۲-۲. آیین برهمنی.....
- ۵۱..... ۲-۱-۲-۳. آیین کنفرسیوس.....
- ۵۲..... ۲-۲. حجاب در میان ملل مختلف.....
- ۵۲..... ۲-۲-۱. حجاب ملل در ایام باستان.....
- ۵۳..... ۲-۲-۱-۱. مصر باستان.....
- ۵۳..... ۲-۲-۱-۲. بابلیان.....
- ۵۴..... ۲-۲-۱-۳. ایران باستان.....
- ۵۴..... ۲-۲-۱-۴. یونان باستان.....
- ۵۵..... ۲-۲-۲. حجاب ملل در دوره معاصر.....
- ۵۵..... ۲-۲-۲-۱. حجاب در غرب در دوره معاصر.....
- ۵۹..... ۲-۲-۲-۲. حجاب در ایران در دوره معاصر.....
- ۶۳..... ۳. مبانی و ضرورت‌های حجاب.....
- ۶۳..... ۳-۱. در حوزه فردی.....
- ۶۳..... ۳-۱-۱. آرامش روانی جامعه.....
- ۶۵..... ۳-۱-۲. حفظ ارزش و احترام زن.....
- ۶۶..... ۳-۱-۳. تمایز انسان از حیوان.....
- ۶۷..... ۳-۲. در حوزه خانوادگی.....
- ۷۰..... ۳-۳. در حوزه اجتماعی.....
- ۷۳..... فصل ۲. علل برهمنی.....
- ۷۵..... ۱. حوزه فردی.....
- ۷۵..... ۱-۱. ساحت شناخت.....
- ۷۵..... ۱-۱-۱. تصور غلط از فلسفه، مفهوم و حد حجاب و پوشش.....
- ۷۷..... ۱-۱-۲. خلط میان مفهوم آزادی با بی‌قیدی.....

۷۹	۱-۱-۳. ضعف ایمان و اعتقادات مذهبی
۸۰	۱-۱-۴. عدم تفکیک مفهوم فردگرایی از خودخواهی
۸۳	۱-۱-۵. نارضایتی و انحراف هویتی
۸۵	۱-۱-۶. فقدان آرمان ارضاکننده
۸۷	۱-۱-۷. ناآگاهی و غفلت از آثار بدحجابی
۸۸	۱-۱-۸. ترمیم الزام به هم‌نوایی اجتماعی
۹۰	۱-۱-۹. فرار از انگ ریاکاری
۹۲	۱-۲. ساحت گرایش
۹۲	۱-۲-۱. ناخرسندی از وضعیت خود
۹۴	۱-۲-۲. احساس ارتباط بدحجابی با جسارت و بزرگی
۹۷	۱-۲-۳. تأثیر جنبش زنان (فمینیسم) در بدحجابی زنان
۱۰۳	۱-۲-۴. بی میلی به فرهنگ خودی
۱۰۴	۱-۲-۵. ضعف حیا
۱۰۵	۱-۲-۶. عجب و خودپسندی
۱۰۶	۱-۲-۷. میل جنسی و تمایل به ازدواج
۱۰۸	۱-۳. ساحت رفتار
۱۰۸	۱-۳-۱. وادادگی در مقابل تحریک دیگران
۱۱۰	۱-۳-۲. خودنمایی و جلب توجه دیگران
۱۱۱	۱-۳-۳. مدگرایی افراطی
۱۱۳	۲. حوزه خانوادگی
۱۱۳	۲-۱. ساحت شناخت
۱۱۳	۲-۱-۱. خلأ تبیین مبانی
۱۱۵	۲-۱-۲. تلقی غلط در مورد حدود مسایل جنسی
۱۱۸	۲-۲. ساحت گرایش
۱۱۸	۲-۲-۱. فقدان الگوی پوشش در خانواده
۱۲۱	۲-۲-۲. فقدان نظام تنبیه و تشویق متعادل
۱۲۳	۲-۳. ساحت رفتار
۱۲۳	۲-۳-۱. اختلاط در سایه ارتباطات خانوادگی بی ضابطه
۱۲۴	۲-۳-۲. رفتارهای محرک، مسایل جنسی
۱۲۶	۲-۳-۳. زوال مسئولیت و نظارت متقابل

- ۱۲۸..... ۳. حوزه اجتماعی.....
- ۱۲۸..... ۳-۱. ساحت شناخت.....
- ۱۲۸..... ۳-۱-۱. جهل فراگیر نسبت به مبانی پوشش.....
- ۱۳۰..... ۳-۱-۲. شبیه‌افکنی‌های بی‌پاسخ رسانه‌ها علیه حجاب.....
- ۱۳۲..... ۳-۱-۳. غفلت از سازوکارهای فرهنگ مهاجم.....
- ۱۳۴..... ۳-۲. ساحت گرایش.....
- ۱۳۴..... ۳-۲-۱. بی‌توجهی به هویت ایرانی-اسلامی.....
- ۱۳۵..... ۳-۲-۲. ضعف یا ناسمگونی جامعه‌پذیری.....
- ۱۳۷..... ۳-۲-۳. تضییع جایگاه امر به معروف و نهی از منکر.....
- ۱۴۰..... ۳-۲-۴. تبدیل حجاب به تباد اعتراض.....
- ۱۴۱..... ۳-۲-۵. هزینه‌اندک انحراف در سادگی ضعف کنترل اجتماعی.....
- ۱۴۳..... ۳-۲-۶. تهاجم فرهنگی.....
- ۱۴۵..... ۳-۲-۷. غفلت در الگوسازی.....
- ۱۴۷..... ۳-۲-۸. کوتاهی در پاسخ‌دهی به نوتوری حیوانات.....
- ۱۴۸..... ۳-۲-۹. رفتار و هنجارسازی رسانه‌ها.....
- ۱۵۲..... ۳-۳. ساحت رفتار.....
- ۱۵۲..... ۳-۳-۱. سخت‌گیری و تعصب بی‌مورد.....
- ۱۵۴..... ۳-۳-۲. بی‌توجهی به پوشش مردان.....
- ۱۵۵..... ۳-۳-۳. فشار افکار عمومی بر خانواده‌ها جهت تساهل مضاعف.....
- ۱۵۷..... ۳-۳-۴. تولید و عرضه لباس نامناسب ارزان.....
- ۱۵۸..... ۳-۳-۵. جایگزینی امور جزئی به جای برنامه‌ریزی کلان‌بلندمدت.....
- ۱۶۰..... ۳-۳-۶. بی‌توجهی به امر ازدواج.....
- ۱۶۲..... ۳-۳-۷. بی‌احترامی به حجاب و بانوان محجبه.....
- ۱۶۳..... ۳-۳-۸. ابهام قانون و فقدان زمینه پذیرش آن.....
- ۱۶۷..... ۳-۳-۹. رفتار بد برخی بانوان محجبه.....
- ۱۶۸..... ۳-۳-۱۰. کوتاهی دولت.....
- ۱۷۱..... فصل ۳. راهکارهای عملی مشکل در حجاب.....
- ۱۸۱..... ۱. حوزه فردی.....
- ۱۸۱..... ۱-۱. ساحت شناخت.....

۱۸۲	۱-۱-۱. ارتقای علم و آگاهی
۱۸۳	۱-۱-۲. تعالی ایمان و اعتقاد مذهبی
۱۸۵	۱-۱-۳. آشنایی با هویت واقعی و آرمان خودی
۱۸۷	۱-۲. ساحت گرایش
۱۸۷	۱-۲-۱. خودشناسی عامل خودنگهداری
۱۸۸	۱-۲-۲. گرایش به حیا و عفاف
۱۹۰	۱-۳. ساحت رفتار
۱۹۰	۱-۳-۱. زیبایی‌ها و سستی به جای مدگرایی افراطی
۱۹۱	۱-۳-۲. عدم خودآیی و خودنمایی
۱۹۲	۱-۳-۳. پرهیز از فضاهای منقطع غیر ضروری
۱۹۴	۱-۳-۴. کنترل نگاه
۱۹۵	۱-۳-۵. ثبات قدم در عقیده صحیح
۱۹۶	۲. حوزه خانوادگی
۱۹۷	۲-۱. ساخت شناخت
۱۹۷	۲-۱-۱. تبیین مبانی و آثار پوشش
۱۹۹	۲-۱-۲. آموزش مهارت‌های زندگی در فضایی نقادانه و مشارکتی
۲۰۲	۲-۲. ساحت گرایش
۲۰۲	۲-۲-۱. تقلیل زمینه‌های اختلاط
۲۰۴	۲-۲-۲. عملکرد الگوساز والدین
۲۰۶	۲-۳. ساحت رفتار
۲۰۶	۲-۳-۱. التزام اعضای خانواده به ارضای نیازهای یکدیگر
۲۰۷	۲-۳-۲. پوشیدگی تعاملات جنسی والدین
۲۰۹	۲-۳-۳. کنترل روابط دوستانه و فامیلی فرزندان
۲۱۱	۳. حوزه اجتماعی
۲۱۱	۳-۱. ساحت شناخت
۲۱۱	۳-۱-۱. ضرورت تبیین مبانی
۲۱۶	۳-۱-۲. دفع و رفع شبهات حجاب و پوشش
۲۱۹	۳-۲. ساحت گرایش
۲۱۹	۳-۲-۱. سامان‌دهی مد
۲۲۱	۳-۲-۲. تقلیل زمینه‌های اختلاط غیر ضروری

- ۲۲۳..... ۳-۲-۳. فرهنگسازی و تبلیغ قبل از اجرا
- ۲۲۵..... ۳-۲-۴. الگودهی مبتنی بر عمل
- ۲۲۶..... ۳-۲-۵. ارتقای عملکرد رسانه‌ها
- ۲۳۰..... ۳-۳. ساحت رفتار
- ۲۳۰..... ۳-۱. اهتمام به فراگیرسازی امر به معروف و نهی از منکر
- ۲۳۲..... ۳-۳-۱. برخورد جدی با مفسدین اخلاقی
- ۲۳۴..... ۳-۱-۳. تسهیل ازدواج و سایر علل پیشگیرانه
- ۲۳۶..... ۳-۳-۴. تصریح قوانین مناسب و متعادل
- ۲۳۸..... ۳-۳-۵. برخورد با صنوف متخلف
- ۲۴۰..... ۳-۳-۶. برخورد با شرایط‌گری‌ها در حوزه پوشش
- ۲۴۱..... ۳-۳-۷. تعیین ضوابط پوشش مراکز آموزشی
- ۲۴۳..... ۳-۳-۸. تدوین برنامه بدون و نظام‌مند
- ۲۴۷..... فصل ۴. ورود حکومت به محدوده پوشش
- ۲۴۹..... ۱. حقوق و تکالیف حکومت اسلامی
- ۲۵۱..... ۱-۱. از نگاه قرآن کریم
- ۲۵۲..... ۱-۲. از نگاه روایات
- ۲۵۴..... ۱-۳. از نگاه فقها
- ۲۵۷..... ۱-۴. از نگاه عقل
- ۲۶۰..... ۲. تعیین حد برای تخطی از مرزهای الهی
- ۲۶۱..... ۲-۱. مفهوم حد
- ۲۶۱..... ۲-۱-۱. مفهوم لغوی حد
- ۲۶۱..... ۲-۱-۲. مفهوم اصطلاحی حد
- ۲۶۲..... ۲-۲. جایگاه حدود
- ۲۶۳..... ۲-۳. اثر اجرای حد
- ۲۶۳..... ۲-۴. اجرای حدود در عصر غیبت
- ۲۶۳..... ۲-۴-۱. موافقین اجرای حدود در عصر غیبت
- ۲۶۵..... ۲-۴-۲. مخالفین اجرای حدود در عصر غیبت
- ۲۶۷..... ۳. ضرورت و وجوب برخورد با متظاهر به منکر
- ۲۶۷..... ۳-۱. تظاهر به منکر در نگاه سنت

۲۶۸	۳-۲. تظاهر به منکر در نگاه فقها.....
۲۷۱	۴. امر به معروف و نهی از منکر.....
۲۷۱	۴-۱. مفهوم شناسی معروف و منکر.....
۲۷۱	۴-۱-۱. مفهوم لغوی.....
۲۷۱	۴-۱-۲. مفهوم اصطلاحی.....
۲۷۲	۴-۲. اهمیت امر به معروف و نهی از منکر.....
۲۷۲	۴-۲-۱. از منظر مران کریم.....
۲۷۳	۴-۲-۲. از منظر روایات.....
۲۷۳	۴-۳. امر به معروف و نهی از منکر به اعتبار عامل.....
۲۷۳	۴-۳-۱. تک تک مسلمانان.....
۲۷۴	۴-۳-۲. افراد خاص.....
۲۷۵	۴-۴. مراحل امر به معروف و نهی از منکر.....
۲۷۶	۴-۵. شرایط امر به معروف و نهی از منکر.....
۲۷۷	۴-۶. پیشینه مسلمانان در باب امر به معروف و نهی از منکر.....
۲۷۸	۴-۶-۱. مفهوم حسبه و محتسب.....
۲۷۹	۴-۶-۲. حدود اختیارات و وظایف محتسب.....
۲۸۲	۴-۶-۳. حسبه در سیره پیامبر اکرم ﷺ و امیرالمؤمنین علیؑ.....
۲۸۴	۵. قاعده "التعزیر لکل عمل محرم".....
۲۸۴	۵-۱. مفهوم شناسی تعزیر.....
۲۸۴	۵-۱-۱. مفهوم لغوی.....
۲۸۵	۵-۱-۲. تعزیر در قرآن.....
۲۸۵	۵-۱-۳. تعزیر در روایات.....
۲۸۵	۵-۱-۴. تعزیر در اصطلاح فقهاء.....
۲۸۵	۵-۱-۴-۱. فقهای شیعه.....
۲۸۶	۵-۱-۴-۲. فقهای اهل سنت.....
۲۸۷	۵-۲. هدف تعزیرات.....
۲۸۷	۵-۳. حق یا وظیفه بودن تعزیر نسبت به حاکم یا قاضی.....
۲۸۷	۵-۳-۱. مجری تعزیر.....
۲۸۹	۵-۳-۲. حق یا تکلیف بودن تعزیر.....
۲۸۹	۵-۷. گستره تعزیر.....

- ۳۴۱..... ۴-۲. پاسخ شبهه
- ۳۴۱..... ۴-۲-۱. ماهیت عبارت «الانسان حریص علی منع»
- ۳۴۲..... ۴-۲-۲. صحت یا سقم مفهوم این عبارت
- ۳۴۳..... ۴-۲-۳. اثر اعتقاد مطلق به این قاعده
- ۳۴۴..... ۴-۲-۴. دو بُعدی بودن میل جنسی
- ۳۴۴..... ۴-۲-۵. نمونه عینی غرب
- ۳۴۶..... ۴-۲-۶. تفاوت پروراندن با پر دادن
- ۳۴۶..... ۴-۲-۷. وجود مراکز فساد در غرب
- ۳۴۷..... ۴-۲-۸. ضرورت تلازم منع و توجیه
- ۳۴۷..... ۴-۲-۹. باز بودن راه‌های صحیح در اسلام
- ۳۴۸..... ۴-۲-۱۰. حرص و تشکیل و تکاوم خانواده
- ۳۴۹..... ۵. حجاب مانع آزادی زن
- ۳۴۹..... ۵-۱. تبیین شبهه
- ۳۴۹..... ۵-۲. پاسخ شبهه
- ۳۵۰..... ۵-۲-۱. معنا و مفهوم آزادی
- ۳۵۱..... ۵-۲-۲. عدم ارتباط مستقیم بین حجاب و آزادی
- ۳۵۱..... ۵-۲-۳. عدم اختصاص حجاب به زن
- ۳۵۲..... ۵-۲-۴. قبول محدودیت برای آزادی بیشتر
- ۳۵۳..... ۵-۲-۵. حجاب عامل آزادی
- ۳۵۳..... ۶. حجاب مانع فعالیت زن
- ۳۵۴..... ۶-۱. تبیین شبهه
- ۳۵۴..... ۶-۲. پاسخ شبهه
- ۳۵۴..... ۶-۲-۱. معنای فعالیت
- ۳۵۵..... ۶-۲-۲. عدم وجود ارتباط مستقیم میان حجاب و فعالیت
- ۳۵۵..... ۶-۲-۳. بحث از حجاب یعنی پذیرش فعالیت زن
- ۳۵۶..... ۶-۲-۴. بی‌حجابی عامل رکود فعالیت‌ها
- ۳۵۷..... ۶-۲-۵. عدم انحصار فعالیت در نوع مادی و مستقیم آن
- ۳۵۸..... ۷. توسعه جوامع غربی بدون حجاب
- ۳۵۹..... ۷-۱. تبیین شبهه
- ۳۵۹..... ۷-۲. پاسخ شبهه

۳۵۹	۷-۲-۱. ریشه توسعه یا عقب ماندگی جوامع.....
۳۶۰	۷-۲-۲. گزاره های مقایسه.....
۳۶۱	۷-۲-۳. معنای پیشرفت.....
۳۶۲	۸. حجاب غیرمسلمانان در ایران.....
۳۶۲	۸-۱. تبیین شبهه.....
۳۶۲	۸-۲. پاسخ شبهه.....
۳۶۳	۸-۲-۱. عدم اختصاص حجاب به مسلمانان.....
۳۶۴	۸-۲-۲. تفاوت الزام به حجاب با الزام به عدم حجاب.....
۳۶۴	۸-۲-۳. تفاوت در مبانی.....
۳۶۵	۸-۲-۴. حجاب به عنوان قانون.....
۳۶۵	۸-۲-۵. حرمت تظاهر به منکر.....
۳۶۶	۸-۲-۶. بی حجایی غیرمسلمانان در صدر اسلام.....
۳۷۱	جمع بندی و نتیجه گیری.....
۳۷۳	منابع و مأخذ.....
۳۸۹	نمایه.....

می‌رود با اتکاء به تأییدات الهی و تلاش همه‌جانبه اساتید، دانشجویان و مدیران دانشگاه، بتواند به مرجعی تمام‌عیار در گستره جهانی تبدیل گردد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام با توجه به شرایط، امکانات و نیازمندی جامعه در مطلع کنونی با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - کارکردی آن‌ها و بالاخره تحلیل شرایط آتی اقدام نموده که نتایج این پژوهش‌ها در قالب کتاب، گزارش، نشریات علمی و... تقدیم علاقه‌مندان می‌گردد. هدف از این اقدام - ضمن قدردانی از تلاش خالصانه تمام کسانی که با آرمان و اندیشه‌ای بزرگ و ادعای اندک در این راه گام نهادند - درک کاستی‌ها و اصلاح آنها است تا از این طریق زمینه پرورش نسل جوان و علاقه‌مند به طی این طریق نیز فراهم گردد؛ هدفی بزرگ که در نهایت مرجعیت مکتب علمی امام صادق علیه السلام را در گستره بین‌المللی به همراه خواهد داشت. (انشاءالله)

وللّٰه الحمد

معاونت پژوهشی دانشگاه

مقدمه

بحث حجاب و پوشش دارای سابقه‌ای به اندازه عمر بشر بوده و هم‌زمان با هبوط حضرت آدم علیه السلام و حوا به زمین و آشکار شدن عورات آنها بر یکدیگر، موضوعیت یافته است. ریشه فطری حجاب باعث شده که رگه‌های اعتقاد و التزام به آن در میان اقوام اولیه، مثل مختلف باستان، ادیان الهی و آیین‌های بشری قابل رصد و مشاهده باشد و حتی در غرب که در حال حاضر در برخی مناطق آن وضعیت حجاب و پوشش چندان مناسب به نظر نمی‌رسد، از ۱۵۰۰ سال قبل از میلاد تا ۱۹۵۰ میلادی شیب حجاب بسیار ملایم بوده و پدیده برهنگی در سیر حجاب قابل مشاهده نیست و غالب تغییرات این حوزه مربوط به نیمه دوم قرن ۲۰ و اوایل قرن ۲۱ می‌باشد.

در ایران تا قبل از ورود اسلام، بحث حجاب و پوشش تحت تأثیر آموزه‌های مختلفی است که در هنگام ورود اسلام و هم‌زمان با حاکمیت ساسانیان، تعایم زرتشتی نقش اساسی را در این موضوع ایفا می‌نماید. این آموزه‌ها عمدتاً سخت‌گیرانه‌تر از آن چیزی است که اسلام محتوی آن است و زنان را تا حد محدودیت کامل از فعالیت اجتماعی و نقش‌آفرینی جدی در آن پیش می‌برد.

با ورود اسلام به ایران و پذیرش تدریجی آن توسط ایرانیان طی سرون اولیه هجری، افراط‌های موجود در حوزه حجاب و پوشش تحت تأثیر آموزه‌های اسلام تعدیل گردید و اگرچه به حد مطلوب و کمال خویش نرسید اما زمینه بروز استعدادهای زنان در حیطه‌های مختلف را کم و بیش فراهم ساخت. این روند قرن‌ها و تا شروع حکومت پهلوی ادامه یافت و حجاب و پوشش خصوصاً در حیطه زنان با التزام به دستورات و چارچوب‌های شریعت حفظ گردید.

با تشکیل حکومت پهلوی و تأثیرپذیری مؤسس آن یعنی رضاخان از فرهنگ غرب خصوصاً پس از سفر به ترکیه و مشاهده وضعیت حجاب و نقش زنان در آنجا، موضع حکومت نسبت به حجاب دچار تحول جدی شد و در ۱۷ دی ۱۳۱۴ حکومت پهلوی با منع و کشف حجاب وارد صحنه شد و دوران جدید و غریبی در تقابل با پوشش دینی ملی ایرانیان آغاز گردید.

این روند پس از تبعید رضاخان به جزیره موریس و به حکومت رسیدن محمدرضا پهلوی و نامه‌نگاری و فشار علما نهایتاً در سال ۱۳۲۳ خاتمه یافت ولی مسیر معارضة با حجاب و تضعیف آن خاتمه نیافت و به تصریح شاه جدید، مسیر رفتار قبلی با حجاب، این بار در قالبی فرهنگی و بدون سرنیزه ادامه یافت که تشکیل سازمان‌های متعدد زنان در زمان پهلوی دوم، تأسیس روزنامه‌ها و مجلات متعدد ناظر به زنان، ایجاد و بسط مراکز فساد و برگزاری مراسمات و همایش‌هایی با عناوینی همچون دختر شایسته و ... از این قبیل است و ادامه دهنده همان مسیر اما با ابزارهایی متفاوت و البته به ظاهر غیرمستقیم.

با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ و خاتمه حکومت پهلوی با توجه به حاکم شدن روح اسلام‌خواهی در میان افسار مختلف از جمله زنان، موجی از اقبال به حجاب و پوشش دینی در میان زنان آغاز شد که کیفیت و کمیت آن باعث گردید که حرکات معدود زنان مخالف حجاب و پوشش اسلامی در بهمن و اسفند ۱۳۵۷ تبدیل به یک حرکت اعتراضی محدود شده و با برگزاری همه‌پرسی قانون اساسی در فروردین ۱۳۵۸ به فراموشی سپرده شود. این روند تا سال ۱۱۵۹ و شروع جنگ تحمیلی از سوی عراق ادامه داشت و طی سال‌های ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۷، حاکمیت فضای دفاع مقدس آن را تشدید یا حداقل در همان فضای پرشور و احساس زمان پیروزی انقلاب نگاه داشت.

با اتمام جنگ و شروع دوران موسوم به سازندگی و حاکمیت نگاه اقتصادی تک‌بُعدی و غفلت از روح حاکم فرهنگی لازم بر پیشرفت و سازندگی و البته فروکش نمودن فضای شور و احساس ناشی از پیروزی انقلاب و سپس دفاع مقدس، به تدریج عدول از حدود و چارچوب‌های شرعی حجاب و پوشش آغاز گردید و روی کار آمدن دولت موسوم به اصلاحات باعث تشدید آن گردید و در دوره حاکمیت دو دولت نهم و دهم نیز تشتت نظرات و دیدگاه‌ها در رأس قوه مجریه باعث رهاسازی فضای فرهنگی و ادامه روند اباحی‌گری در حیطه‌های مختلف از جمله حجاب و پوشش گردید.

آنچه به عنوان دلیل روند نامناسب حجاب و پوشش پس از اتمام ایام دفاع مقدس مطرح است، نقایص متعدد و قصور و تقصیرهای گوناگون در حوزه شناخت، گرایش و رفتار می‌باشد. حجاب و پوشش ناشی از فضای پرشور ابتدای پیروزی انقلاب و ایام دفاع مقدس باعث مشتبه شدن امر بر بسیاری از دست‌اندرکاران گردید و باعث شد ضرورت تأکید بر حیا و عفاف جای خود را به اصرار بر رنگ و نوع حجاب خاص بدهد و با فروکش نمودن فضای احساسی پیش‌گفته، به دلیل فقدان زمینه‌های شناختی متقن، عدم رغبت‌انگیزی مناسب و خلأ زمینه‌های رفتاری لازم، زمینه برای قرار گرفتن حجاب و پوشش در یک سر قهقرای فراموشی فراهم گردد.

در نقطه مقابل این روند غیرقابل قبول، اظهارنظرها و تلاش‌های مختلفی صورت پذیرفت که البته تأثیر خاص و محسوسی در مقام نظر و عمل نیافرید و پدیده بدحجابی همچنان به مسیر خویش ادامه داد. یکی از نکات و مسایل اصلی در این حیطه، میزان و نوع نقش مردم و حکومت در این حیطه است. نقش مردم که در قالب امر به معروف و نهی از منکر قابل تبیین است، چندان مورد مناقشه در حوزه نظر نیست و اگرچه در اغلب موارد به بهانه‌های واهی یا جهل به شرایط دقیق و جوب امر به معروف و نهی از منکر ترک می‌شود ولی نفی نظری صریح و مشخصی در مورد آن طرح نمی‌گردد.

اختلاف جدی و اصلی در مورد نقش حکومت در این حیطه است و مشخصاً این سؤال مطرح است که آیا حکومت در قبال حجاب و پوشش شهروندان مسئولیت و وظیفه‌ای دارد یا این موضوع بخشی از حریم خصوصی افراد است که از دخالت دولت‌ها ایمن است؟ پاسخ به این سؤال زمینه‌ساز سوالات و شبهات متعددی می‌شود که هر یک از آنها محتاج بحثی مفصل و جدی است؛ مثل اینکه آیا در صدر اسلام و حکومت نبوی و علوی، حجاب امری الزامی در حیطه اجتماعی بوده و با پدیده بدحجابی در صحنه اجتماع برخورد می‌شده است؟ یا اصولاً تحمیل حجاب و برخورد حکومتی با آن با فلسفه حجاب و مبانی آن در تعارض نیست و حجاب اجباری ناقض غرض مساله حجاب نخواهد بود؟ و سوالات متعدد دیگر.

در تبیین این موضوعات و پاسخ به سوالات پیش‌گفته، این کتاب در پنج فصل تنظیم شده است. در فصل اول پس از تفصیل مفردات موضوع و واژگان کلیدی، به جایگاه حجاب در ادیان الهی، آیین‌های بشری و ملل مختلف در ایام باستان و معاصر و سپس مبانی و ضرورت‌های حجاب اشاره شده است. علل بدحجابی در حوزه فردی،

خانوادگی و اجتماعی که هر کدام از ساحت شناخت، گرایش و رفتار تشکیل شده است، فصل دوم این کتاب را به خود اختصاص داده است.

در فصل سوم، در نقطه مقابل فصل دوم به راهکارهای حل مشکل بدحجابی پرداخته شده است و همانند فصل دوم در حوزه‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی در سه ساحت پیش‌گفته راه‌کارهایی ارائه شده است. بحث چرایی و چگونگی ورود حکومت اسلامی به محدوده پوشش و حجاب که قبلاً به آن اشاره شد، موضوع فصل چهارم این کتاب است که در پنج محور به ضرورت ورود حکومت به این حوزه اشاره شده است.

فصل پنجم و نهایی این نوشتار ناظر به شبهاتی است که به طور معمول شنیده و از آنها بحث می‌شود؛ الزامی بودن یا نبودن حجاب در صدر اسلام، خصوصی یا عمومی بودن حجاب و پوشش، تأثیر حجاب بر التهاب بیشتر جامعه، رابطه حجاب با آزادی و فعالیت زن و ... مصادیق هستند که با آنها پرداخته و پاسخ آنها ارائه شده است.

در پایان از کلیه بزرگوارانی که در مراحل مختلف آماده‌سازی این اثر جهت چاپ متحمل زحماتی گردیدند، خصوصاً دانشجویان عزیزم در دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی، امام صادق (ع) و مجتمع آموزشی مسکات که تلاش مجدانه‌ای در جمع‌آوری ریشه‌ها، راهکارها و شبهات ناظر به بدحجابی بر عهده گرفتند، صمیمانه تشکر می‌نمایم و ذکر این نکته را لازم می‌دانم که این اثر همچون هر اثر دیگری دارای نواقص و اشکالاتی است، خصوصاً اینکه در برخی موضوعات مورد مناقشه وارد گردیده است. بر همین اساس ضمن استدعای خاضعانه از درگاه باری تعالی جهت مفید واقع شدن مندرجات این اثر برای کلیه خوانندگان گرامی، از استنادات راهنمایی‌ها و پیشنهادات کلیه اساتید و دانشجویان عزیز که قطعاً موجب برطرف شدن نقاط ضعف و ارتقای مطالب خواهد شد، مشتاقانه استقبال نموده و پیشاپیش سپاس‌گزاری می‌نمایم.

و ما توفیقی الا بالله علیه توکلنا و الیه مآب

علی غلامی

۲۶ آبان‌ماه ۱۳۹۱ هجری شمسی مصادف با

اول محرم‌الحرام ۱۴۳۴